

FEM FRIMÄRKSUTGÅVOR SKAPAR INTRESSE INFÖR STOCKHOLMIA 86

*Av Anna-Greta Waldemarsson
VD, PFA*

För att väcka intresse och skapa ekonomiska resurser inför STOCKHOLMIA 86 gav Postverket ut fem speciella frimärksutgåvor.

Redan under hösten 1981 började representanter för Sveriges Filatelist-Förbund och Posten att diskutera förutsättningarna för en internationell frimärksutställning 1986. Detta år firar Posten sitt 350-årsjubileum och Sveriges Filatelist-Förbund fyller 100 år.

Ett av de första resultaten av diskussionerna var att Posten förklarade sig beredd att sponsra utställningen genom att ge ut fem speciella frimärksutgåvor. Det är vanligt att postverken i en eller annan form gör så i länder som ska arrangera frimärksutställningar i den här storleken.

Under åren 1983, 1984 och 1985 har en STOCKHOLMIA-utgåva presenterats per år. Jubileumsåret – 1986 – blev det två utgåvor.

»Frimärke på frimärke»

Vid diskussionerna mellan Posten och SFF kom man överens om att STOCKHOLMIA-utgåvorna skulle spegla olika intressanta motiv- och temaområden.

Ett sådant intressant temaområde är »Frimärke på frimärke». Den första STOCKHOLMIA 86-utgåvan, som gavs ut den 25 maj 1983, visade just frimärken avbildade på frimärken för första gången i svensk frimärkshistoria.

Motiven för STOCKHOLMIA 86:I är två otandade frimärksgravyrer och två utgivna frimärken med kung Oscar II:s bild, vilka utarbetades av gravören Max Mirowsky för 100 år sedan. Dessa märken ur de sk Oscarsemissionerna var fö de första svenska porträttfrimärkena.

Under 1883 fördes diskussioner inom Generalpoststyrelsen om en portosänkning. Denna var tänkt bli för inrikes brev av lägsta viktclass från 12 till 10 öre. För denna valör behövdes nya frimärken. Riksdagen biföll förslaget om portosänkning 1884 och kung Oscar II gav nu sitt tillstånd till att låta sig avbildas på frimärke.

Tolv underkända frimärksförslag finns registrerade som förlagor till porträttfrimärket. Det trettonde antogs och gavs ut i boktryck den 1 januari 1885, då det nya brevportot trädde i kraft. I STOCKHOLMIA 86:I är ett av de underkända förslagen och det slutligen antagna frimärket avbildade.

Under 1886 presenterades också det första koppartrycksförslaget. Eftersom det är lättare att återge fina detaljer i koppartryck övergick man snart till denna tryckmetod. I utgåvan avbildas dels ett av förslagen, dels det första frimärket som trycktes med den nya metoden 1891, ett märke med kung Oscars porträtt i valören 5 öre.

Det var alltså Max Mirowsky som graverade de första svenska porträttfrimärkena. Hans nutida kollega Arne Wallhorn fick den grannliga uppgiften att gravera om sin föregångares frimärksförslag ett sekel senare.

– Det har varit ett roligt och stimulerande jobb, fastän det mycket har handlat om kopiering av annan gravörs arbete, konstaterade Wallhorn när han slutfört arbetet med STOCKHOLMIA 86:I.

Arne Wallhorn berömde Max Mirowsky, som han menar »har en fin, tidlös stil som faktiskt känns fräsch fortfarande, nästan 100 år senare».

»Gamla brev» – PFA:s första kombinationstryck

Nästa utgåva, STOCKHOLMIA 86:II, kom ett år senare, den 6 juni 1984. Även den här gången har motiven filatelistisk anknytning. De visar nämligen fyra gamla och kända brev.

Förlagorna, formgivna av Lennart Forsberg, som bl a är känd från en rad Nobelpristagarutgåvor, visar brev av olika karaktär från fyra århundraden.

Här finns det berömda friarbrevet som kung Erik XIV skrev 1561 till den engelska drottningen Elisabeth I. I brevet, som är skrivet på latin med humanistkursiv stil, berättar kungen bl a om sin påbörjade friarresa till Elisabeth. På de svåra höststormarna på Skagerak var Erik emellertid tvungen att återvända hem.

Nästa brev är skrivet av en av den svenska stormaktstidens främsta personligheter Erik Dahlbergh. Han skrev brevet år 1684 till presidenten i Statskontoret Sten Bielke för att begära medel för att underhålla arbetsfolket vid de nyligen påbörjade fästningsbyggena i Göteborg. Dahlbergh var vid denna tid chef för rikets befästningsanläggningar.

Vidare avbildas ett sk fjäderbrev från 1834. Det var i slutet av 1700-talet som det blev vanligt att fästa fjädrar i lacksigillet när man ville ha snabb befordran av de sk kronobreven. Kronoposten var länsstyrelsernas speciella postgång. Det brev som avbildas på frimärket skickades från länsstyrelsen i Växjö till länsmannen G M Bergman i Rabbetorp i Älgshults socken.

Slutligen avbildas ett brev som författaren August Strindberg skrev till sin f d hustru, skådespelerskan Harriet Bosse 1905. Brevet andas tillgivenhet och omtanke om henne och parets treåriga dotter Anne-Marie. Det här märket uppskattades mycket bland allmänheten och kom på andra plats i omröstningen om 1984 års vackraste svenska frimärke. Även internationellt har »August Strindbergs brev» rönt stor uppmärksamhet. Bl a har märket givit PFA första pris i den österrikiska WIPA-tävlingen för bästa frimärke 1984.

STOCKHOLMIA 86:II graverades av Czeslaw Slania. Utgåvan var särskilt intressant eftersom det var premiär för tryckning i kombination ståltryck/våtoffset i PFA:s nya, toppmoderna tryckpress.

Med den nya pressen har möjligheterna till teknisk och konstnärlig variation ökat väsentligt. »Gamla brev» trycktes i sju färger. Först trycktes bakgrundsfärgerna – blått, rött, beige och grönt – i offset. Därefter passerade de blivande frimärkena en ugn för att färgerna skulle torka, varefter de

fortsatte till en ståltryckscylinder i andra ändan av pressen. Där kompletterades de med de stålgraverade detaljerna i färgerna svart, brunt och blått.

»Stockholm i konsten» speglar utställningsstaden

Målsättningen med 1985 års utgåva, STOCKHOLMIA 86:III, var att skapa intresse för utställningsstaden. Det gällde att locka många besökare till Stockholm och utställningen. För att göra detta valde man att avbilda fyra kända Stockholmskonstnärers visioner av deras stad.

Den första målningen som avbildas i utgåvan, kallad »Stockholm i konsten», är »Utsikt över Slussen», som konstnärinnan Sigrid Hjertén skapade 1919. Från sitt ateljéfönster i Stadsgården har Sigrid Hjertén målat den stad som breder ut sig framför henne. Här finns den »gamla» Slussen innan ombyggnaden och Katarinavägen med sina spårvagnar. Längre bort syns Gamla Stan och Kungsholmen med det ännu ofullbordade Stadshuset.

Sigrid Hjertén hade under sina studieår i Paris haft Henri Matisse som lärare och av honom inspirerats till ett måleri med starka klara färger och uttrycksfulla former.

En annan känd stockholmskonstnär är Hilding Linnqvist. Hans bidrag till frimärksutgåvan är »Sommarnatt vid Riddarholmskanalen», som målades vid krigsslutet 1945. Linnqvist tillstyrkte fört kort före sin död i september 1984 att hans målning gavs ut i massupplaga på frimärke.

Hilding Linnqvist tillhörde en grupp konstnärer som på 1910-talet trädde fram med naivistiska och ömsinta Stockholmsbilder. När han målade Riddarholmskanalen hade han emellertid lämnat sin naivism för en mera »klassisk» stil. Det är dock fortfarande drömmen om ett oförstörbart och lantligt Stockholm som finns i denna målning. Samtidigt är det en brytningstid, 40-talets Stockholm skulle snart ge plats för modernare visioner i betong.

Den tredje målningen i utgåvan är Gösta Adrian-Nilssons »Skeppsholmen, vinter», målad 1919. GAN, som konstnären kallas i dagligt tal, rönt stor uppmärksamhet vid en utställning på Liljevalchs konsthall 1983.

GAN vistades i Tyskland under 1910-talet och tog där starka intryck av futurismen. I sin Skeppsholmsmålning har han försiktigt låtit sjömännen och miljön få drag av dynamisk rörelse i vinklar och diagonaler.

GAN blev också en av den abstrakta konstens pionjärer i Sverige. Med några non-figurativa målningar, där han påverkats av Fernand Légers kubism, väckte han stor uppmärksamhet kring 1920.

Det fjärde märket i »Stockholm i konsten» visar Otte Skölds målning »Klara kyrktorn» från 1927. Målningen ger en mycket precis bild av arkitekturens detaljer och av ljuset runtomkring, grådaskigt och genomskinligt, så som Sköld såg det från sitt ateljéfönster i gamla Klara. Under sina Parisår hade Otte Sköld fascinerats av de taklandskap som fanns i den franska huvudstaden och det tycks som om det är minnena av dessa som följer honom när han målar »Klara kyrktorn».

De fyra målningarna överfördes skickligt till frimärkskonst av gravörerna Czeslaw Slania och Lars Sjöblom.

Filатели på frimärken

Utställningsåret 1986 kom två STOCKHOLMIA-utgåvor. Den 23 januari kom STOCKHOLMIA 86:IV med »Frimärkssamlandet» som tema. Häftet är en hyllning till det 100-årsjubilerande Sveriges Filatelist-Förbund (SFF).

Filатели på frimärken är ett populärt samlarområde som knappast tidigare uppmärksammats på svenska frimärken. Samtidigt som STOCKHOLMIA-utgåvan om »Frimärkssamlandet» gavs ut kom också en motsvarande amerikansk utgåva. Den andra stora internationella frimärksutställningen för året – AMERIPEX 86 – genomfördes nämligen i Chicago på försommaren.

I båda utgåvorna finns ett gemensamt märke, som visar ett albumblad. I den amerikanska utgåvan har vår unge svenske gravör Lars Sjööblom stått för gravyren, medan hans amerikanske kollega Thomas Hipschen gjort motsvarande arbete i den svenska utgåvan.

Formgivare för det gemensamma märket har Eva Jern på PFA varit.

– Det har varit stimulerande och spännande att samarbeta med det amerikanska postverket, trots att de flesta kontakterna har skett per telex, berättar Eva Jern.

Motivet är alltså ett tänkt albumblad på temat »Sverige och utlandet». På bladet ser man två märken ur den svenska utgåvan »Nya Sverige-minnet» från 1938 och, under förstoringsglas, ett amerikanskt märke som gavs ut vid samma jubileum.

Eva Jern har stått för formgivningen också av övriga märken i den svenska utgåvan och i färgsättningen maximalt utnyttjat PFA:s moderna kombinationstryck.

– Själva motiven är graverade i stål, medan de offsettryckta partierna används som dekorativa ytor, som blir ett komplement som förhöjer bildens utseende.

Motiven på de övriga tre märkena i »Frimärkssamlandet» är även de intressanta. Det kända feltrycket »20/TRETIO» från 1879 avbildas, alltså ett nytt exempel på temat »frimärke på frimärke».

Av misstag kom 1.583 feltryckta märken ut på marknaden kring årsskiftet 1879/1880. 613 av de feltryckta märkena återsändes småningom till frimärksförrådet. Kvar fanns alltså 970 märken i omlopp. Hur många av dessa som idag finns kvar är okänt, men när de dyker upp på olika frimärksauktioner är de mycket eftertraktade och betingar höga priser.

Ett sammanhängande par, där det ena märket är ett feltryck, skickades till en svensk sjöman som 1880 angjorde Danska Västindien. Detta kuvert finns idag i amerikansk ägo och är svensk filatelisk största brevraritet.

På nästa märke återfinns den legendariske svenske frimärksgravören Sven Ewert i arbete med sin gravstickel. Han graverade i stort sett alla svenska frimärken – och dessutom en hel del danska – från 1928 och fram till sin död 1959.

Sven Ewert samarbetade nära med samtidens främsta konstnärer, t ex

Olle Hjortzberg, Einar Forsseth, Akke Kumlien och Otte Sköld, vilka gjorde förlagorna till en rad frimärken.

Det fjärde frimärket i utgåvan visar en ung pojke som sitter och blöter av frimärken till sin samling. Han får representera de tiotusentals frimärks-samlarna i vårt land.

I Sverige finns flera frimärksorganisationer. Den största och äldsta – Sveriges Filatelist-Förbund – firar alltså sitt hundraårsjubileum under 1986. SFF har verksamhet över hela landet och har tillsammans med sitt ungdomsförbund, Sveriges frimärksungdom, ungefär 20 000 medlemmar.

Lars Sjööblom har graverat märkena i utgåvan med undantag av »album-bladet», som alltså den amerikanske gravören Thomas Hipschen har utfört.